

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.4.63>**С. М. Школа**кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри публічного права
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

РОЛЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТАВИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У даній статті проводиться глибокий аналіз судової статистики, спрямований на вивчення висновків по розгляду переліку клопотань про застосування запобіжного заходу судами першої інстанції. Встановлено, що в кримінальних провадженнях найчастіше залишається у використанні запобіжний захід – тримання під вартою. Звертається увага на рішення Європейського суду з прав людини, які свідчать про тенденцію застосування тримання під вартою винятковим запобіжним заходом, пропонуючи заставу як можливу альтернативу.

Також у статті детально описуються характеристики застави як запобіжного заходу, визначені в Кримінальному процесуальному кодексі України. Проводиться аналіз проблемного питання визначення розміру застави, зокрема, розглянуто судову практику та визначено основні правила встановлення цього показника. Наголошено на важливості застосування диференційованого підходу, а також на обґрунтуванні розміру застави як на етапі первинного розгляду клопотань, так і під час вирішення питання про продовження строку тримання під вартою.

Крім того, в статті розглянуті дискусійні питання щодо межових розмірів застави, зроблено висновок про розширення переліку обставин, якими суд керується при обранні запобіжного заходу, який надає суду можливість обрати таку заставу, яка забезпечить баланс між особистими правами та інтересами справедливості, забезпечуючи виконання підозрюваними або обвинуваченими їхніх зобов'язань.

Ключові слова: запобіжний захід, застава, міжнародне співробітництво, судова практика, кримінальні правопорушення, кримінальний процес.

Постановка проблеми. Неспростовно, що застава є важливим інструментом у забезпеченні балансу між приватними інтересами обвинувачуваних та інтересами справедливості. Однак, виникає питання щодо оптимального використання та регулювання застави в контексті вимог справедливого процесу та визначення критеріїв її ефективності. Тому необхідно дослідити роль та ефективність застави у кримінальному провадженні, враховуючи вимоги справедливого процесу та інтереси всіх сторін, що стоять у судовому процесі.

Стан дослідження. Дослідженням застави як запобіжного заходу займається велика кількість вчених-юристів, наприклад: Джеймс Андерсон, Джоанна Бахман, Марк Літлвуд, Карен Морган, Джеймс Сміт, Олександр Бурковський, Людмила Воронова, Микола Зварич, Олена Ковальова, Олег Степаненко та інші.

Мета статті полягає у визначенні та виділенні основних питань, пов'язаних із застосуванням застави як запобіжного заходу.

Виклад основних положень. Застава в кримінальному провадженні відіграє важливу роль як один із запобіжних заходів. Її основна мета полягає в забезпеченні виконання підозрюваними або обвинуваченими обов'язків, які накладені на них судом або правоохоронними органами. Ефективність застави в кримінальному провадженні може оцінюватися за допомогою різних критеріїв, включаючи кількість порушень умов застави, часові рамки її виконання, вплив на результативність розслідування та судового процесу, а також ступінь довіри суспільства до правосуддя. Важливою складовою є збалансованість між захистом прав особи, яка підлягає заставі, та інтересами суспільства у забезпеченні правопорядку та безпеки.

Застава у контексті КПК України може бути описана як фінансовий захід, що полягає в зобов'язанні підозрюваного або обвинуваченого внести певну суму грошей або надати інші матеріальні цінності як гарантію виконання певних умов або обов'язків, передбачених

законом. Ця застава може бути застосована з метою забезпечення присутності підозрюваного на слідстві, запобігання ухиленню від провадження, а також для забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної злочинцем, чи виконання інших визначених судом обов'язків. Характеристики застави як запобіжного заходу охоплюють наступне:

– **фінансовий аспект:** застава в основному передбачає внесення фінансових коштів на спеціальний рахунок чи надання інших матеріальних цінностей.

– **гарантія виконання обов'язків:** ця форма застави слугує гарантом того, що підозрюваний або обвинувачений буде дотримуватися вимог суду, наприклад, з'являтися на слідстві чи суді, або не порушувати умов запобіжного заходу.

– **захист інтересів суспільства:** використання застави може забезпечити захист інтересів суспільства, запобігаючи ухиленню від провадження та забезпечуючи відшкодування шкоди потерпілим.

– **можливість зловживання:** існує ризик зловживання встановленими заставами, що може виявитися у неправомірному використанні цього запобіжного заходу або надмірному обмеженні прав підозрюваного або обвинуваченого.

– **контроль суду:** рішення щодо застосування застави зазвичай приймається судом, який враховує всі обставини справи та інтереси всіх сторін, забезпечуючи баланс між необхідністю захисту суспільства та правами підозрюваних або обвинувачених. [1]

Використання застави у кримінальному процесі може бути ініційоване як самостійний захід, так і розглядатися як альтернатива триманню під вартою. Відповідно до думки О. С. Петрова, факт внесення застави може стати підставою для звільнення підозрюваного або обвинуваченого з-під варти. [2] Зауваження П. Маланчука вказує на те, що законодавство передбачає випадки, коли частина суми застави може бути використана для відшкодування завданих збитків. [3]

Щодо характеру запобіжних заходів, варто відзначити, що вони мають превентивний характер і спрямовані на запобігання можливих спроб опору з боку підозрюваного або обвинуваченого у кримінальному провадженні. Вони є ефективним інструментом корекції неправомірної поведінки учасників кримінального судочинства. [4]

Незважаючи на детальне регламентування застави в нормах КПК України, при її застосу-

ванні виникає ряд проблемних питань, навколо яких ведуться дискусії серед науковців. Однією з таких проблем є визначення розміру застави, який формується, враховуючи різноманітні аспекти, такі як обставини правопорушення, сімейний та майновий стан підозрюваного чи обвинуваченого, та інші фактори, визначені статтею 177 КПК України. Цей розмір повинен відповідати можливостям особи, яка застосовує запобіжний захід, і безпосередньо залежить від тяжкості скоєного злочину.

Судова практика щодо визначення розмірів застави характеризується значним розбіжністю і різницею у величині застави. Ця різниця базується на необхідності суду враховувати різноманітні обставини. В. О. Січко вказує на те, що потреба у врахуванні зазначених аспектів впливає з кількох факторів: по-перше, наявне регулювання даного питання не враховує реальної можливості заставидавця внести заставу, що може призвести до встановлення надто високого розміру застави, що у конкретних обставинах може бути непропорційним і неефективним для забезпечення виконання обов'язків, покладених на підозрюваного або обвинуваченого; по-друге, достатній, але недостатній розмір застави не забезпечить ефективність і не дозволить гарантувати виконання зобов'язань щодо належної поведінки і явки, оскільки його розмір порівняно невеликий у порівнянні із майновим станом заставидавця. Таким чином, розмір застави повинен бути обґрунтованим судом і відповідати таким показникам, як обставини кримінального правопорушення, майновий стан підозрюваного або обвинуваченого, сімейний стан, дані про його особу, а також наявність ризиків щодо переховування та впливу на учасників кримінального провадження, що визначені в законодавстві. Крім того, можна відзначити, що норми кримінального процесуального законодавства в цьому плані відповідають практиці Європейського суду з прав людини. [5]

Питання щодо перевірки легальності джерел коштів, які надходять як застава, залишається невирішеним. Вчені та правознавці підкреслюють необхідність удосконалення кримінального процесуального законодавства шляхом введення норм, спрямованих на розкриття походження цих коштів. Прихильники такого підходу посилаються на рішення Європейського суду з прав людини у справі «В. проти Швейцарії» No 14379/88 від 26 січня 1993 року. У цьому рішенні ЄСПЛ підтвердив правомірність відмови національних судів у застосуванні застави, якщо

особа, яка пропонує її внести, не забезпечує відповідні докази легальності походження коштів. Такі випадки можуть мати місце, наприклад, коли джерело походження коштів є невідомим або коли особа, що вносить заставу, має сумнівну репутацію, пов'язану, наприклад, з наркозалежністю. [6]

Необхідність удосконалення законодавства для чіткого визначення процедур встановлення легальності походження коштів, використовуваних для застави, є актуальною. Важливо забезпечити правові механізми, які дозволять ефективно та справедливо визначати джерела цих коштів, що сприятиме уникненню негативних рішень та прецедентів у правосудді. Крім того, важливо забезпечити баланс між правами підозрюваного та інтересами суспільства. Такі заходи повинні бути ефективними, але й справедливими, не завдаючи непередбачуваних труднощів особі, яка є учасником кримінального провадження, але має законне джерело коштів для застави. Також пропонується розширити перелік об'єктів, які можуть вважатися заставою в рамках запобіжних заходів. Розширення цього переліку дозволить більш гнучко та ефективно використовувати застави в залежності від обставин. Однак важливо, щоб ці об'єкти були чітко визначені та відповідали принципам законності та справедливості. [7]

Висновок. У кримінальному провадженні застава виконує важливу роль як запобіжний захід, спрямований на гарантування дотримання підозрюваними або обвинуваченими їхніх юридичних обов'язків перед судом або правоохоронними органами. Оцінка ефективності застави здійснюється за допомогою різних показників, таких як кількість порушень її умов, вчасність її виконання, вплив на успішність розслідування та рівень довіри суспільства до правосуддя. Важливо досягти балансу між захистом прав особи, яка підлягає заставі, та загальними інтересами суспільства у підтримці правопорядку та безпеки.

У відповідності до КПК України застава розглядається як фінансовий інструмент, спрямований на забезпечення дотримання певних умов або обов'язків. Її характеристики як запобіжного заходу включають фінансовий аспект, гарантію виконання обов'язків, захист інтересів суспільства, можливість зловживання та контроль з боку суду. Застосування застави може

бути ініційоване як самостійний захід або як альтернатива триманню під вартою.

Незважаючи на відповідне регулювання застави в законодавстві, існують питання, пов'язані з її застосуванням, такі як визначення розміру та перевірка легальності джерел коштів, що надходять як застава. Покращення законодавства для чіткого визначення процедур встановлення легальності походження коштів, що використовуються для застави, є актуальним. Додатково важливо забезпечити баланс між правами підозрюваного та інтересами суспільства, а також розширити перелік об'єктів, які можуть вважатися заставою, з метою забезпечення відповідності цих об'єктів принципам законності та справедливості.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 19 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> .
2. Петров О. С. Актуальні питання застосування застави як різновиду запобіжного заходу за чинним кримінальним процесуальним кодексом України / О. С. Петров // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. - 2017. - Вип. 25. - С. 110-112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_25_29 .
3. Маланчук, П.М. Застава в системі запобіжних заходів чинного кримінально-процесуального законодавства України / П.М. Маланчук, В.І. Голованова // *Правові горизонти*. – 2018. – Вип. 10 (23). – С. 73-77. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/70626> .
4. Security as one of the types of preventive measures in criminal proceedings: problems of application. *Visnik Nacional'nogo universitetu «Lvivska politehnika»*. *Seria: uridicni nauki*. 2022. Т. 9, № 35. URL: <https://doi.org/10.23939/law2022.35.385> .
5. Січко В. О. Обрання, скасування або зміна запобіжного заходу у судовому провадженні. *Dspace at NLU: Home*. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16839/1/Sichko_2019.pdf .
6. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «В проти Швейцарії» No 14379/88 від 26 січня 1993 року. URL: <https://rm.coe.int/16806f1116> .
7. Денисюк П.Д. Застава як запобіжний захід в кримінальному провадженні: окремі проблемні аспекти. *Правова держава*. 2021. No 42. С. 171–178. URL: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2021.42.232415>

Shkola S. M. The role and effectiveness of bail in criminal proceedings

In this article, an in-depth analysis of judicial statistics is carried out, aimed at studying the conclusions of the consideration of the list of petitions for the application of a preventive measure by the courts of the first instance. It has been established that in criminal proceedings, detention is the most frequently used preventive measure. Attention is drawn to the judgments of the European Court of Human Rights, which indicate a tendency to use detention as an exceptional preventive measure, offering bail as a possible alternative.

The article also describes in detail the characteristics of bail as a preventive measure, defined in the Criminal Procedure Code of Ukraine. An analysis of the problematic issue of determining the size of the bail is carried out, in particular, judicial practice is considered and the basic rules for establishing this indicator are determined. The importance of applying a differentiated approach, as well as justifying the size of the bail both at the stage of the initial consideration of requests and when deciding on the extension of the term of detention, was emphasized.

In addition, the article considers debatable issues regarding the limit sizes of bail, it is concluded that the list of circumstances that the court is guided by when choosing a preventive measure is expanded, which gives the court the opportunity to choose such a bail that will ensure a balance between personal rights and the interests of justice, ensuring the execution of suspects or accused of their obligations.

Key words: preventive measure, bail, international cooperation, judicial practice, criminal offenses, criminal process.